

UDK 050.488Zabavnik Srpskih novina:94(=163.6)"1914/1918"

Milivoj Nenin, Zorica Hadžić

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

neninlok@yahoo.com, zorica_hadzic@yahoo.com

SLOVENC I U KRFSKOM ZABAVNIKU

U ovom radu se prati »slovenačko pitanje« (konstituisanje buduće države Slovenaca, Hrvata i Srba) krajem Prvog svetskog rata, kao i prisustvo slovenačkih autora u krfskom *Zabavniku* i njihov doprinos rešavanju »slovenačkog pitanja«.

Ključne reči: krfski *Zabavnik*, Prvi svetski rat, Fran Radešček, Janko Lavrin, Vladislav Fabijančić, Bogumil Vošnjak, Niko Županić, Rade Zaplotnik

In this work, the so-called "Slovenian question" is examined in more detail, i.e., the intended creation of Kingdom of Slovenes, Croates, and Serbs, after the Great War as reflected through the presence and contribution of Slovene authors in the newspaper supplement *Zabavnik* and their involvement in the resolution of the Slovenian question.

Keywords: Corfu's newspaper supplement *Zabavnik*, the Great War, Fran Radešček, Janko Lavrin, Vladislav Fabijančić, Bogumil Vošnjak, Niko Županić, Rade Zaplotnik

U krfskom *Zabavniku*, dodatku *Srpskih novina*, Srbi su se, prirodno, više vezali za umetnost, a manje za politiku i političare. No, postoje izuzeci. Jedan od tih izuzetaka bio je i nekrolog Gigi Geršiću, članu Glavnog odbora Radikalne stranke, koji je umro u Beogradu 8. marta 1918. godine (Milošević 1918: 24). Bio je i naučnik i političar; čak je i više puta bio Ministar pravde i prosvete. Bio je profesor čija su predavanja bila dobro posećena. (Predavao je dva predmeta: Rimsko pravo i Međunarodno pravo.) Ali, nama je u ovoj priči bitno da je Giga Geršić radio na ujedinjenju Srba, Hrvata i Slovenaca, i da pisac nekrologa, Raša Milošević, žali što Giga Geršić neće dočekati da se taj san o ujedinjenju ostvari. A to ostvarenje sna je, u trenucima dok se piše ovaj nekrolog, izvesno.

Taj nekrolog, koji unekoliko odudara od ostalih nekrologa u krfskom *Zabavniku*, podstakao nas je da pogledamo koliko je u krfskom *Zabavniku* bilo prisutno »slovenačko pitanje«, i uopšte slovenačka kultura i slovenački autori.

Ali, krenimo redom. Krfski *Zabavnik* je izlazio kao dodatak *Srpskih novina* od 2. aprila 1917. do 15. oktobra 1918. godine. Pojavilo se ukupno osamnaest brojeva. No, kao sastavni deo *Zabavnika* posmatramo i nulti broj (ili pilot broj), koji je imao istu odrednicu kao i *Zabavnik* – dodatak *Srpskih novina* – i koji se pojavio 1. januara 1917. godine. Ispravljamo, dakle, leksikonsku odrednicu iz *Jugoslovenskog književnog leksikona* (II, dopunjeno izdanje, Novi Sad, 1984), u kojoj piše da se pojavilo sedamnaest brojeva. Ali, još jedna greška se potkrala u pomenutom *Leksikonu*. Naime, nisu samo srpski i hrvatski pisci saradnici krfskog *Zabavnika* – već se kao redovni saradnici pojavljuju i slovenački pisci. Ispravljamo znači još jednu grešku – uz zanimljivu napomenu da od svih slovenačkih saradnika krfskog *Zabavnika*, *Jugoslovenski književni leksikon* nije zabeležio nijedno jedino ime.

Važno je i reći da je urednik krfskog *Zabavnika* bio Branko Lazarević – čovek koji je bio pripreman za urednika *Srpskog književnog glasnika*; a opštepoznato je koliko je *Glasnik* pametno i lepo posredovao između književnosti južnoslovenskih naroda.

Prvi slovenački autor, koji saraduje u krfskom *Zabavniku* jeste Fran Radešček (1886–1968), novinar (časnikar, kako piše u slovenačkim enciklopedijama). Zanimljivo je da je Radešček – u pilot broju dodatka *Srpskih novina* – potpisan kao autor teksta *Srpska narodna pesma*, a zapravo je samo prevodilac (sa nemačkog jezika), koji je ispred prevoda napisao ukupno četiri reda – iz kojih saznajemo da je nemački naučnik Feliks Štesinger, u podlistku *Frankfurtskih novina*, o srpskoj narodnoj pesmi, napisao vrlo laskavu ocenu. To je jedini slučaj da se prevodiocu pripisuje prevedeni tekst – kasnije se u *Zabavniku* jasno odvajaju prevodioci od autora priloga, što se jasno vidi u pilot broju iz 1917. godine. *Bibliografija krfskog Zabavnika* objavljena u *Književnoj istoriji*, otuda taj tekst pripisuje Radeščeku (Janić 1978: 315–33).

Fran Radešček je jedan od najredovnijih saradnika krfskog *Zabavnika*. A saradivao je najpre kao pesnik. Objavio je sedam pesama (*Že tretjič pod križem*, *V izgnanstvu*, *Intermezzo*, *Slovan – na dom*, *Oživljene nade I–III*), i potpuno se uklopio u poeziju saradnika krfskog *Zabavnika*. I tu je u prvom planu Prvi svetski rat i narod bez domovine. Ali, ono po čemu se Radešček razlikuje od srpskih saradnika jeste to što već u prvoj pesmi pominje ujedinjenje Slovenaca, Srba i Hrvata.

Slovinci vsi in Srbi in Hrvatje
v kraljevstvu prosti združē se kot bratje.

Pesme objavljuje na slovenačkom jeziku – ali ćirilicom; mada su naslovi pesama doneti latinicom. (Jasno je da je štamparija koja je štampala *Zabavnik* imala i latinična slova.) U krfskom *Zabavniku* slovenački jezik je zastupljen jedino u poeziji. Očigledno je, na primer, da je uredništvo moglo objaviti tri dela pesme *Oživljene nade* u jednom istom broju – ali, verovatno je bilo važno imati slovenački jezik u više brojeva.

Ne samo kao pesnik i prevodilac, Fran Radešček se oglasio i kao kritičar – u rubrici *Beleške*. Prikazao je knjigu novela Ivana Cankara *Za krstom* u prevodu Vladislava Fabijančića (1894–1950), a u izdanju Biblioteke jugoslovenske književnosti, u Ženevi 1917. godine (Radešček 1918: 22). Posle pohvala upućenih prevodiocu, Radešček ističe rodoljublje Ivana Cankara i protivi se jednostranom tumačenju da je Cankar pesimista. Tekst je snažno socijalno obojen, a podvlači se i da je Cankar propovedao propast Austrije i ujedinjenje Jugoslovena. Da je sin srećnijeg naroda, kaže Radešček za Cankara, stao bi u red Dostojevskog, Emila Zole, Gorkog.

Zato, kako 'jugoslovenskoj književnosti', tako i g. Fabijančiću, treba čestitati na izboru jednog od najboljih slovenačkih pesnika i pisaca, sa kojim treba da se upoznaju, ne samo jugoslovenska inteligencija, već i široki slojevi naroda. Neka ova mala knjižica, najzad, još više utvrdi naše zajedničke srodničke veze.

Pre nego što ispratimo posredno prisustvo Vladislava Fabijančića u krfskom *Zabavniku* (o njemu pišu, ne piše on), dovršimo priču o slovenačkoj poeziji. Pored Radeščeka, jedini slovenački pesnik koji saraduje u *Zabavniku*, jeste Janko Lavrin (1887–1986).

U trećem broju Janko Lavrin objavljuje pesmu *Na Golgoti* iz serije *Albanski soneti* (Lavrin 1917a: 4–5).¹ Pesma je iz 1915. godine i potpuno je u duhu srpskih pesnika: čak se i Marko Kraljević poziva da ustane. Pod naslovom *Iz serije Albanski soneti*, Janko Lavrin će u petom broju objaviti još jedan sonet – ponovo na slovenačkom jeziku i ponovo ćirilicom (LAVRIN 1917b: 7). (Tu se pominje novi Izrael bez domovine.)

Vladislav Fabijančić se prvi put pominje u šestom broju, u rubrici Književne beleške (Anonim 1917c: 15). Reč je o pominjanju njegove brošure *O Sloveniji i Slovincima*, koju je objavila Jugoslovenska omladina u Ženevi. Citiramo belešku u celosti:

Ova brošura je predavanje koje je g. Vladislav Fabijančić držao u Ženevi, meseca jula ove godine, u Narodnom domu. Brošura je puna statističkog, istorijskog i etnografskog materijala o Slovenačkoj. Na kraju brošure, pisac je naveo nekoliko govora slovenačkih poslanika (Dr Antuna Korošeca, Dr Ravnihara, Dr Benkovića i drugih), i izvadaka iz slovenačkih novina (*Slovenski narod*, *Slovenci* i drugi) iz kojih se vidi lepo držanje slovenačkih poslanika u pogledu Ujedinjenja.

(Uzged, u istom broju, u istoj rubrici zabeležena je pojava knjige P. A. Lavrova *Slovenačko pitanje*, koja je objavljena u Petrogradu 1917. godine (Anonim 1917č: 16). Lavrov je profesor Petrogradskog univerziteta i u brošuri, koja ima 102 strane, donosi istoriju Slovenaca. Pri kraju se pominje jugoslovenski pokret i nada pisca knjige, da Italija neće praviti smetnje ujedinjenju Srba, Hrvata i Slovenaca – jer će joj Jugoslavija »biti dobar sused, a ne opasan takmac«).

Vladislav Fabijančić se pominje i u petnaestom broju, ponovo u rubrici Beleške (Anonim 1918: 30), i ponovo citiramo belešku u celosti:

Počela je da izlazi u Ženevi 'Slovenačka biblioteka' pod uredništvom g. Vladislava Fabijančića. U prvoj svesci, sam urednik, pod gornjim naslovom [Les deux Yugoslavies] raspravlja projekte pangermanista i projekta savezničkog. U prvom delu brošure, pošto je iznesen pangermanski plan, iznosi se sva opasnost ostvarenja tog plana za buduću Evropu. U drugom delu, glavnom delu brošure, iznosi se demokratski saveznički projekat o ostvarenju Jugoslovenske države koja će biti odbrana životnih interesa svevske demokratije na jugo-istoku Evrope.

Dakle, Vladislav Fabijančić nije bio saradnik krfskog *Zabavnika*, ali se o njegovom prevodilačkom, uredničkom i spisateljskom radu piše. Jednostavno, *Zabavnik* je pratio njegov rad.

Prvo ozbiljnije prisustvo »slovenačkog pitanja« dogodilo se već u drugom broju. U rubrici Književne beleške prikazane su dve knjige Bogumila Vošnjaka (1882–1954). Prvo je prikazana knjiga *Bedem protiv Nemačke*, u kojoj s faktima socijalne nauke dokazuje našim saveznicima Englezima, potrebu da se stvori ujedinjenjem južnih Slovena jedna brana nemačkom Drang nach Oster-u, čiji je zamišljeni kraj kod Persijskog zaliva (Anonim 1917a: 16).

Engleski časopis *Observer* u broju od 27. maja ove godine donosi prikaz pod naslovom *Princip narodnosti*. Iz tog prikaza saznajemo da su Slovenci mali narod,

¹ Uzged, Janko Lavrin je jedini slovenački pisac (saradnik krfskog *Zabavnika*) o kome podatke donosi (nedovršeni) *Leksikon pisaca Jugoslavije*, knjiga III, K – LJ, Novi Sad 1987. godine. Ni tu se ne pominje njegova saradnja u *Zabavniku*.

najzapadniji ogranak jugoslovenske rase i najstarija slovenska podanica Habsburškog carstva. Britanski narod slabo poznaje ovaj seljački narod u kojem je princip demokratije u najvećoj opasnosti.

O samom Vošnjaku znamo da je bio profesor na Zagrebačkom univerzitetu; posle nekoliko meseci u austrijskoj vojsci otpušten je i konačno je stigao u Englesku. U Engleskoj je radio za stvar saveznika. »Ideja o nezavisnoj Jugoslaviji je počela da se kristalizuje u britanskim simpatijama kasnije nego u kontinentalnoj Francuskoj, gde je javno mnjenje o ovom predmetu bolje informisano«. Najveći značaj ove knjige Bogumila Vošnjaka je baš u tom upoznavanju britanskog javnog mnjenja sa slovenačkim pitanjem. Jedina sporna tačka koju je potrebno rešiti jeste moguć nesporazum između nove države i Italije.

Prikaz se završava rečima samog pisca koje je *Evening News* od 21. maja preneo, obraćajući se engleskom javnom mnjenju:

Može li biti isključen jedan mlad narod (Slovenci), kojeg je cela duša i egzistencija jedan živi protest protiv Germanstvu, od ove sretnije, na novo stvorene Evrope budućnosti.

Druga knjiga koja je prikazana, napisana je isto tako na engleskom jeziku i ima naslov: *Carstvo na umoru* (Anonim 1917b: 16).² Ta knjiga je zapravo poziv Engleskoj da sledi Francusku u jasnoj koncepciji o apsolutnoj potrebi da se podeli Austrija u slučaju pobede! Poslednja rečenica ovog prikaza – koji je zasnovan na rečima samog pisca, Bogumila Vošnjaka – jeste: »Ne potpomažimo dakle propale sile, nego dajmo života energijama koje se bude i niču u potištenim slovenačkim narodima«.

Uzged, Bogumil Vošnjak je bio član Jugoslovenskog odbora u Londonu. Pre prikaza ove dve knjige Bogumila Vošnjaka, pojavio se i jedan neobičan prikaz. R. J. M. je napisao knjigu *Jugoslavija*, koju je štampao u Solunu 1917. godine. Pisac beleške je potpisan slovom P. Tek pri kraju teksta saznajemo prezime pisca knjige – Mitić; a već smo na početku teksta saznali da je pisac umro nekako u isto vreme kada se knjiga pojavila. O teškoćama na koje je autor nailazio svedoči nam pasus koji govori više o želji autora negoli o ostvarenju.

A dobra i lepa namera odmah se vidi: uvod u *Jugoslaviju* čine tri himne našeg troimenog naroda. Ali je oskudica materijala bila i suviše velika i ostali deo knjige nije u tome pogledu zadržao srazmeru, koja bi odgovarala piščevoj želji. Književnost Hrvata i Slovenaca zastupljena je samo jednim pasusom iz R. Katalinića Jeretova [...] Taj nedostatak morao se nečim nadoknaditi: ta je želja naše omladine za jedinstvom naroda izražena u manifestu ujedinjenja srpsko-hrvatsko-slovenačke omladine u Ženevi (P 1917: 16).

O Slovencima, očito, kao ni Englezi, ni Srbi nisu mnogo znali. Upoznavanje kao da je počelo tokom Prvog svetskog rata.

Već u narednom, trećem, broju to upoznavanje je nastavljeno. Krfski *Zabavnik* donosi odlomak iz knjige Bogumila Vošnjaka *Carstvo na umoru*, pod naslovom Slovenci (Vošnjak 1917a: 11–13). Vošnjak odsečno piše:

Slovenci su pored Hrvata i Srba treći faktor u Jugoslovenskom nacionalnom ujedinjenju. Srbi, Hrvati i Slovenci su jedna ista rasa, imaju isti jezik; oni su jedan isti narod,

² U pomenutoj *Bibliografiji krfskog Zabavnika* (Janić 1978: 315–33), redosled ova dva prikaza je pogrešno napisan.

koga je kobna prošlost razdelila. Oni teže da budu ujedinjeni zajedno sa Srbijom u jednu nacionalnu državu.

I sada se Vošnjak vraća u prošlost i bavi se istorijom Slovenaca. (Nameće se zaključak da su Germani za Slovence bili ono što su za Srbe bili Turci) Znamo da je knjiga *Carstvo na umoru* objavljena na engleskom jeziku; međutim, očito je da Bogumilu Vošnjaku prevodilac nije bio potreban.

U petom broju ponovo imamo tekst Bogumila Vošnjaka. Jedna glava stare slovenačke demokratije je verovatno odlomak iz knjige *Carstvo na umoru*; ali nam se o tome ne daju podaci (Vošnjak 1917b: 10–13).

Vraća se Vošnjak duboko u prošlost i govori o tome kako su Slovenci već početkom Srednjeg veka bili hrabri borci za političku nezavisnost. I opisuje nam jednu neobičnu ceremoniju: instalaciju slovenačkih vojvoda i odavanje počasti na Gosposvetskom polju u blizini Celovca u Koruškoj. Ta ceremonija je imala dva dela: instalaciju na vojvodski kamen i odavanje vernosti pred vojvodskom stolicom.

A smisao te ceremonije – koja se odigrava pod otvorenim nebom – jeste da ljudi biraju poglavara po svojoj želji i volji i da zadržavaju pravo na pobunu – ukoliko vojvoda ne ispuni očekivanja. Tu se zapravo zaključuje ugovor između seljaka i vojvode – a čitav ritual je na starom slovenačkom jeziku! Naravno, seljak je centar ceremonije i on je predstavnik naroda... Ta ceremonija izumire početkom XIX veka, a vojvodski seljak (onaj seljak koji ustupa vlast vojvodi) nije više iz reda najmoćnijih seljaka (koji će podsećati vojvodu čija je vlast starija). već je vojvodski seljak, na kraju, slep i siromašan! I precizno beleži Vošnjak:

Tragedija vojvodskog seljaka jeste tragedija slovenačkog naroda«. Ali, ističe Vošnjak snagu slovenačkog naroda: »Politički duh, koji je sačuvao ovo čudo građanske slobode, bio je uvek jak i neustrašiv.«

Jeste vojvodski seljak mrtav, ali je njegov narod sačuvao veru u svoju istorijsku misiju. Jedan od sigurno najzanimljivijih tekstova objavljenih u krfskom *Zabavniku* – ne mislimo pritom samo na priloge slovenačkih autora (Očito, Vošnjak je »najzreliji« od svih slovenačkih sardnika krfskog *Zabavnika*.)

Ali, Vošnjak nije najplodniji od slovenačkih saradnika krfskog *Zabavnika*. To je sigurno Niko Županić (1876–1961), političar, etnolog i antropolog, koji se prvi put javlja već u trećem broju (Županić 1917a: 8–11). Naslov njegovog teksta je *Kosovo* i potpuno je u dosluhu sa vremenom. Tekst je informativnog karaktera; nudi se geografski opis Kosova, ali i opis kosovskog boja; ističe se i šta Kosovo znači za jugoslovenske narode. Isto tako se prati i aktivnost Jugoslovenskog odbora vezana za Kosovo; Vidovdan je proglašen za narodni praznik Srba, Hrvata i Slovenaca. Rodoljubiva nota je izražena: stvar je u tome da će se južnoslovenski narodi osloboditi od austro-ugarskog jarma i biti ujedinjeni u demokratskoj državi. Županić odsečno piše:

Nije već daleko dan kad će biti krvoločan Nemač poražen, i kad će mučenica *Srbija* ovenčana vencem pobeđe pohrliti do Zagreba i Ljubljane i zasaditi barjak slobode na vrh snežni Triglav, barjak naše buduće države: Srba, Hrvata i Slovenaca.

Sve vreme piše o istom narodu »trojakog imena«. Ono što je pikantan detalj jeste i to da kad nabraja imena gradova u kojima će se slaviti Vidovdan – pominje i Pečuj.

Već u šestom broju, na udarnom mestu, pojaviće se »geografski« tekst: *Severozapadna granica Balkanskog poluostrva* (Županić 1917b: 1). Jasno je zbog čega je taj tekst baš na početku *Zabavnika* – u pitanju je buduća država. Uhvatio se Niko Županić za tezu austrijsko-nemačkih socijalista (»Balkan balkanskim narodima«) i prati zapadne granice i balkanskog poluostrva i buduće države. Jeste ovde geografija u prvom planu – ali je sve to u funkciji nove države.

A onda nekoliko meseci nema Nika Županića u krfskom *Zabavniku*. Tek u četrnaestom broju pod naslovom *Znameniti Jugosloveni* piše o Franji vitezu Miklošiću (Županić 1918a: 12–13). Očito je da je Niko Županić pisao za neki anglo-saksonski list i da je želeo da upozna svet sa znamenitim Jugoslovenima; međutim, tekst o Franji Miklošiću lepo se uklopio i u krfski *Zabavnik*. Naime, životni i stvaralački put Franje Miklošića uokviren je tadašnjim trenutkom. A to je najpre priča o jugoslovenskom narodu.

Slovinci su 1913. godine, u Ljubljani, nameravali da proslave stogodišnjicu rođenja svog najslavnijeg sina – sa svim južnoslovenskim narodima. Međutim, Srbija je bila učesnik Balkanskih ratova te 1913. godine, pa je proslava pomerena za avgust 1914. godine. A onda je Prvi svetski rat pomerio i taj datum.

Niko Županić Franju Miklošića posmatra kao jednog od patrijarha slovenske filologije, koji je nastavio ono što su počeli Josip Dobrovski i Jernej Kopitar. Ali je isto tako važno da je Miklošić iza sebe ostavio naslednika – Vatroslava Jagića. Niko Županić o Miklošiću piše kao osnivaču komparativne gramatike slovenskih naroda. Ali, ističe i da se bavio leksikografijom, etimologijom, morfologijom i fonetikom. Zanimali su ga i turski elementi u jezicima naroda na evropskom jugoistoku. Jedan tekst u kojem se prepliću životni i stvaralački put Franje Miklošića; i koji je opravdao naslov: *Znameniti Jugosloveni*. Naravno, na kraju teksta se podvlači da je Miklošić bio patriota – vatren slovenski nacionalista. Tekst je pisan 1918. godine u Londonu.

Interesantno je da je o Kosovu u krfskom *Zabavniku* najviše pisao baš Niko Županić. Posle teksta koji smo već pomenuli, opisao je i proslavu Vidovdana u Engleskoj. U broju šesnaest Niko Županić je objavio tekst *Tragedija i nada Jugoslovena povodom Vidov-dana 1918 u Engleskoj* (Županić 1918b: 1–2).

Posle podsećanja na ono što se dogodilo na Vidovdan 1389. godine i opisa žrtvovanja Srbije, koje je imalo kobne posledice ne samo po istoriju Srbije, već i po južnoistočnu i Srednju Evropu, Niko Županić pominje najveći spomenik tom porazu – grandiozan »Kosovski hram« Ivana Meštrovića.

Dalje piše o tome kako je srpska narodna crkva svake godine na taj dan priređivala božju službu i molila se za pokoj duše kosovskih junaka. Državna vlast, pak, tog dana je u počast kosovskih junaka priređivala vojničke parade i svečanosti. Starci i pastiri u planinama, koji nisu mogli prisustvovati ni službi božjoj ni vojničkim paradama, uzimali su u ruke gusle i pevali pesme o caru Lazaru.

I sve je to bilo tako do 1915. godine i do novog Kosova za srpski narod. Godine 1916. u Francuskoj je određen »Srpski dan« i u svim školama se govorilo o požrtvovanim borbama Srba sa neprijateljima hrišćanske vere. Prošle godine (a Županić to piše, rekli smo, 1918.), na ulicama Londona i Pariza prodavale su dame na ulicama božur cveće (simbol Srbije) u korist Crvenog krsta.

I pokušava Niko Županić da objasni taj psihološki paradoks: zbog čega se slavi dan svoga poraza. Odgovor je jednostavan: otuda što su ideali srpskog seljaka iznad političkog oportunitizma. Plemenita žrtva je ostavila veći utisak nego sve pobjede u historiji. (A taj narod je vaspitan na narodnoj poeziji, koja veliča požrtvovanost za veru, za domovinu, i za prijateljstvo.)

Poredi na kraju cara Lazara sa srpskim kraljem Petrom i kaže da je zadnja katastrofa Srba od 1915. godine drugo Kosovo. Ali, sada postoji nada... »Ceo jugoslovenski narod nosi danas na svojoj glavi mučeničku krunu cara Lazara, ali mi se nadamo, da nije daleko ono vreme, kad će mesto ove trnove krune zasijati zlatna kruna slobodne Jugoslavije«.

I odmah posle uvodnog teksta, Niko Županić objavljuje odlomak iz govora, koji je držao godinu dana ranije u hotelu Savoja: *Jugosloveni behu i biće opet jedno* (ŽUPANIĆ 1918c: 2). (Po tome da je u pitanju govor vidi se i po umecima u zagradi – kad publika želi da podrži govornika, onim: »Živeo!«)

Objašnjava Niko Županić otkuda to da se za Slovence ne zna – prvi razlog je to što su odavno izgubili svoju državnu samostalnost. A sa druge strane svet brka Slovence sa Slavoncima i Slovacima. No, za vreme rata mnogo je učinjeno za slovenačko ime. I tu najpre ističe Ministra Čedu Mijatovića. (Čak je pomenuo Slovence pre Srba i Hrvata – bez obzira na Krfsku deklaraciju koja govori o Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca.) Tu se sad čulo: »Živeo Čeda Mijatović!«

Posle toga ide istorijski opis Slovena i uzvik: »Živelo Slovenstvo!« Počinje onda priča o budućoj državi uz usklike: »Živeli Pašić i Trumbić!« Sledeći usklik jasno govori o čemu je govornik pričao – a usklik je: »Slava caru Dušanu!«

Poslednji pasus je više nego jasan: »Braćo Srbi, Hrvati i Slovenci, mi smo jedno po krvi i jeziku i prema tome nas spaja jedna jedinstvena Domovina. Istorija nas uči da smo bili nekada jedno i po imenu i u glavnom pod jednim državnim krovom, a nužda današnjeg dana i gorko iskustvo podeljenosti nam kategorički zapovedaju da postanemo opet jedno. Dao nam Bog državu od Celovca do Soluna, od Soče do Strume«. Završetak govora je propraćen apalauzom.

Ali tu nije kraj tekstovima Nike Županića u ovom broju krfskog *Zabavnika*. Objavljuje poduži tekst (imamo u vidu dužinu tekstova u *Zabavniku*) pod naslovom *Paleolitska i neolitska etnologija jugoslovenskih zemalja* (Županić 1918c: 14–16). »Cilj ovog članka je« – citiramo Županića – »predočiti čitaocima u osnovnim linijama prve početke ljudskog života u zemljama Srba, Hrvata i Slovenaca«. Dalje od te rečenice nećemo ići. Na kraju teksta piše da će se nastaviti. I nastavak se pojavio – pod istim naslovom. Ali, sada i sa podnaslovom: *II Mlađe kameno doba* (Županić 1918c: 12–14). Ni ovoga puta tekst nije dovršen. Najavljuje se kraj: »svršiće se«. Interesantno je da se i u osamnaestom broju pojavljuje to isto: »svršiće se«, posle trećeg nastavka tog teksta (Županić 1918d: 16–17). Kraj teksta se u *Zabavniku* nije pojavio, jer, taj, osamnaesti broj, bio je poslednji broj krfskog *Zabavnika*.

Naša priča nije gotova. Opet se vraćamo nekoliko brojeva u nazad i čitamo ono što je napisao Rade Zaplotnik (Zaplotnik 1918: 1–2). (On je još jedan od slovenačkih autora koji se pojavio na udarnom mestu: otvara dvanaesti broj tekstem *Psihološko raspoloženje Slovenaca u toku rata*.)

Zaplotnik beleži vekovnu želju Slovenaca za oslobođenjem, ali i svest da to oslobođenje ne mogu izvesti sopstvenim snagama. Otuda je izbijanje svetskog rata kod Slovenaca naišlo na povoljan prijem. Tu im se otvorila mogućnost da ostvare jugoslovensku ideju. I opisuje početak Prvog rata Zaplotnik.

Kad su Slovenci poslali u rat protiv Srbije, prebeglo je na srpsku stranu više oficira i vojnika – tako da je taj slovenački bataljon bio odmah upućen na italijanski front. A objavom rata je počelo i doba strahovlade u Sloveniji. Nasilno je obustavljeno izlaženje slovenačkih političkih listova. Mnogi intelektualci su zatvarani zbog špijunaže, veleizdaje i uvrede veličanstva... Sudovi imaju pune ruke posla: osuđuju se na smrt streljanjem mnogi rodoljubi.

Od svih saradnika krfskog *Zabavnika* o Zaplotniku se danas u Srbiji i Sloveniji najmanje zna. Leksikoni pisaca ne beleže njegovo postojanje. A upravo je on napisao najličniji tekst od svih saradnika *Zabavnika* – on je najviše pisao o sebi. Rat ga je zatekao u Mađarskoj: odmah je uhapšen i osumnjičen kao špijun i odveden u Ljubljanu. Optužen je za veleizdaju i šest meseci je u ćeliji – gladan i prozebao – čekao presudu. Posle toga ga prebacuju u bolnicu. Po ozdravljenju odvođe ga u odeljenje »politički nepouzdanih«, u kojem se pre njega nalazio i Ivan Cankar! (Video je natpis na zidu: »Tu je počival Ivan Cankar«.)

Oblače ga u vojničko odelo i šalju, prvo na italijanski front, a potom i na ruski front. Naposljetku je uspeo da sa svojim ljudima pređe na rusku stranu, bez borbe, a onda da se, kao dobrovoljac, prebaci u redove srpske vojske. (Uzged, ni »Udruženje ratnih dobrovoljaca 1912–1918« u Beogradu nema podataka o Zaplotniku!) Pojavio se 1955. godine njegov prevod knjiga braće Grim u Novom Sadu. (Ali ni Udruženje književnih prevodilaca ne beleži njegovo postojanje.)

Ali, vratimo se psihološkom raspoloženju Slovenaca; kako je rat odmicao tako se samo pojačavala narodna volja za borbom. Dakle, sve u svemu, ako se pogledaju svi prilozi slovenačkih autora, kao i njihovo pominjanje, ali i potezanje »slovenačkog pitanja«, videće se da ta građa (da je tako nazovemo) iznosi gotovo čitav jedan broj krfskog *Zabavnika*. Preciznije, pilot broj je imao 8 strana, a *Zabavnik* se pojavljivao u obimu od 16, 24, pa i 32 strane – a mogući slovenački broj bi imao obim od 20 strana – tačno toliko bi imao i imaginarni, prosečan, broj krfskog *Zabavnika*.

IZVORI I LITERATURA

- ANONIM, 1917a: Bedem protiv Nemačke od Dr B. Vošnjaka. *Zabavnik* I/2. 16.
--, 1917b: Jedna knjiga Dr B. Vošnjaka. *Zabavnik* I/2. 16.
--, 1917c: Vladislav Fabjančić, O Sloveniji i Slovencima. *Zabavnik* I/6. 15.
--, 1917č: Slovenačko pitanje: Petrograd. 1917. *Zabavnik* I/6. 16.
--, 1918: Vladislav Fabjancic, Les deux Yougoslavies. *Zabavnik* II/15. 30.
Vladislav FABJANČIĆ, 1917: O Sloveniji i Slovencima (Izdanje Jugoslovenske omladine): Štamparija Jugoslovenske kulture. *Zabavnik* I/6. 15.
Đorđe J. JANIĆ, 1978: Bibliografija krfskog *Zabavnika*. *Književna istorija* X/38. 315–33.

- Janko LAVRIN, 1917a: Na Golgoti (Iz serije »Albanski soneti«). *Zabavnik* I/3. 4.
--, 1917b: Iz serije »Albanski soneti«. *Zabavnik* I/5. 7.
- Raša MILOŠEVIĆ, 1918: Giga Geršić. *Zabavnik* II/12. 24.
- P, 1917: R. J. M. Jugoslavija. *Zabavnik* I/2. 16.
- Fran RADEŠČEK, 1918: *Ivan Cankar: Za Krstom: Novele: Preveo Vladislav Fabjančič: Izdanje Biblioteke Jugoslovenske književnosti: Ženeva 1917*. *Zabavnik* II/9. 22.
- Bogumil VOŠNJAK, 1917a: *Slovenci*. *Zabavnik* I/3. 11–13.
--, 1917b: Jedna glava stare slovenačke demokratije. *Zabavnik* I/5. 10–13.
- Rade ZAPLOTNIK, 1918: Psihološko raspoloženje Slovenaca u toku rata. *Zabavnik* II/12. 1–2.
- Niko ŽUPANIĆ, 1917a: Kosovo. *Zabavnik* I/3. 8–11.
--, 1917b: Severo-zapadna granica Balkanskog poluostrva. *Zabavnik* I/6. 1.
--, 1918a: Znameniti Jugosloveni. *Zabavnik* II/14. 12–13.
--, 1918b: Tragedija i nada Jugoslovena povodom Vidov-dana 1918 u Engleskoj. *Zabavnik* II/16. 1–2.
--, 1918c: Jugosloveni behu i biće opet jedno. *Zabavnik* II/16. 2.
--, 1918č: Paleolitska i neolitska etnologija jugoslovenskih zemalja. *Zabavnik* II/16. 14–16.
--, 1918ć: Paleolitska i neolitska etnologija jugoslovenskih zemalja. II Mlade kameno doba. *Zabavnik* II/17. 12–14.
--, 1918d: Paleolitska i neolitska etnologija jugoslovenskih zemalja. *Zabavnik* II/18. 16–17.

POVZETEK

Slovenci, slovensko vprašanje, zgodovina Slovencev in tudi slovenska kultura nasploh so med prvo svetovno vojno močno prisotni v krfskem *Zabavniku*, ki je kot dodatek *Srpskih novina* izhajal mesečno od aprila 1917. do oktobra 1918. leta. Najpomembnejša slovenska avtorja Bogumil Vošnjak in Niko Županić sta zavezniški in srbski javnosti istočasno predstavljala slovensko vprašanje, pravzaprav nujnost vzpostavljanja Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. V kontekstu vzpostavljanja meja nove Evrope slovenska avtorja zagovarjata tezo nemških socialistov, da bi Balkan moral pripasti balkanskim narodom – temu je namenjeno tudi natančno beleženje zahodnih meja Balkanskega polotoka.

Dejstvo je, da je bil slovenski jezik zastopan samo s poezijo (Fran Radešček in Janko Lavrin). Krfski *Zabavnik* je spremljalo tudi prevajalsko in uredniško delo Vladislava Fabijančiča, s čimer je bila slovenščina posredno prisotna. Pomembno mesto je v eni od števil krfskega *Zabavnika* dobil pozabljeni Rade Zaplotnik, ki

je spregovoril o psihološkem razpoloženju Slovencev med veliko vojno. Preprosto, Slovenci se niso želeli boriti proti Srbiji in so množično prehajali na srbsko stran. Slovenski avtorji so pisali tudi o Kosovu, v spomin so priklicali Kraljeviča Marka, pisali so o demokraciji slovenskih kmetov v srednjem veku ipd. To je tudi v opreki s predstavo v srbski literarni vedi, da so bili v krfskem *Zabavniku* prisotni samo srbski in hrvaški pisci.